

Raukoilla rajoilla

Rajoja koskevat kysymykset ovat olleet viime vuosina runsaasti esillä elokuva- ja mediatutkimuksen määritelmiä puitaessa niin Suomen elokuvatutkimuksen seuran järjestämissä tilaisuuksissa, seuran sähköpostilistalla kuin *Lähikuvan* sivuillakin. Rajoja on vedetty muun muassa elokuvatutkimuksen ja ”mediamössön”, humanistisen ja yhteiskuntatieteellisen mediatutkimuksen, esteettisten ja sosiologisten kysymyksenasetteluiden välille. Rajanvedoissa on ollut kyse nimeämisen politiikasta (kuten elokuvatutkimuksen päivien fuusioituessa mediatutkimuksen päiviin) mutta laajemminkin yliopistopolitiikasta ja humanistisen tutkimuksen asemasta.

Mediatutkimuksessa monitieteisyyttä esitetään tutkimuksen tavoitteeksi, lähtökohdaksi ja jopa sen intellektuaaliseksi edellytykseksi.¹ Konvergenssin, multimodaalisuuden ja remediaation kaltaisten termien kautta on hahmotettu medioiden välisiä suhteita ja niiden muutoksia omistuksen, tuotannon, teknologian, estetiikan ja vastaanoton näkökulmista. Nämä muutokset ovat monimutkaisempia kuin ”digitalisoitumista” ja ”digikulttuuria” koskeva, herkästi teknisiin sovelluksiin palautuva puheenparsi antaa ymmärtää. Tallennus- ja levitysformaattien ohella jatkuvassa muutoksessa on myös audiovisuaalinen ilmaisu ja median arkinen käyttö – median omistus- ja tuotantokonteksteista puhumattakaan. Tutkimuskohteen muutokset pakottavat pohtimaan paitsi tutkimusalanimikkeitä, myös tutkimuksen lähtöoletuksia.

Itsestään selvästikin *Lähikuva*-lehden fokuksena oleva audiovisuaalisen kulttuurin kenttä näyttää melko erilaiselta tänään kuin lehden aloitettua toimintansa Turun elokuvakerhon lehtenä 40 vuotta sitten. Lehti on sittemmin kokenut monenlaista muodonmuutosta, joista pienin ei ollut muutos tieteelliseksi tutkimuslehdiksi vuonna 1987. Elokuvatutkimuksellisen painotuksensa ohella *Lähikuva* on ollut avoin eri medioille radiosta televisioon, internetiin, mediataiteeseen, videoon tai virtuaalidellisuuden teknologioihin, temaattisten kysymysten vaihdeltua kansallisuudesta mediakasvatukseen, ihmiskone-suhteisiin ja elokuvaelämykseen. *Lähikuvan* vanhojen numeroiden selaaminen paljastaa, että lehdessä on viimeisen 17 vuoden aikana käsitelty paljon muutakin kuin elokuvatutkimusta. Selailu osoittaa myös, että elokuvatutkimuksessa on kyse muustakin kuin siitä, että tutkimuksen kohteena on

¹ Steve Jones, “Academia and Internet Research”. Teoksessa Johan Fornäs, Kajsa Klein, Martina Ladendorf, Jenny Sundén and Malin Sveningsson, *Digital Borderlands: Cultural Studies of Identity and Interactivity on the Internet*. New York: Peter Lang 2002, 181–188.

elokuvaksi määriteltävä teksti: tavoista jäsentää kysymyksiä, lukea ja käsitteellistää mediatekstejä.

Lähikuva on toiminut ja toimii kohtaamistilana erilaisille audiovisuaalisen kulttuurin tutkimusotteille ja -perinteille. Tästä kertoo myös tämän vuoden 2004 ensimmäinen numero, jonka artikkelit käsittelevät todellisuustelevision määritelmiä, tilannekomedian katsojuutta, elokuvan aikalaisreseptiä ja elokuvatekijyyden merkityksiä.

Sarjaan *Unelmien poikamies* keskittyvä Mikko Hautakangas tarkastelee todellisuustelevision ohjelmatyyppejä ja niiden tutkimuksellisia käsitteellistyiä ehdottaen vertaismelodraamaa epämääräiseksi kokemaansa todellisuusteleviä hyödyllisemmäksi lajityyppimääritelmäksi. Lajityyppierottelujen ohella artikkeli pohtii todellisuustelevision ilmiötä ja sen kulttuurisia merkityksiä. Hautakankaan mukaan ilmiössä keskeistä on paitsi tavallisten ihmisten nostaminen televisiosarjojen keskeisiksi toimijoiksi, myös näiden yksityiselämän melodramaattinen käsittely. Vertaismelodraamoina *Unelmien poikamiehen* kaltaiset sarjat liittyvät sekä tunteiden korostumiseen mediakulttuurissa että oman itsen tuotteistamiseen ja esittelyyn median kautta, "taviksen" ja "julkiksen" välisen kuilun kuromiseen.

Outi Hakola siirtää *Frendejä* käsittelevässä artikkelissaan painopisteen televisiokatsojan käsitteeseen ja painottaa katsomisen performatiivisuutta. Performatiivinen katsoja osallistuu aktiivisesti televisiosarjaan tietoisena omasta roolistaan. Katsojan samastuminen ei Hakolan mukaan kohdistu *Frendien* tapaisessa tilannekomediassa niinkään yksittäisiin henkilöhahmoihin, vaan liukuu hahmosta toiseen kohtausten ja jaksojen vaihtumisen myötä. Aktiivisen ja passiivisen katsojan kaksinapaista erottelua kritisoi artikkeli painottaa katsomisen olevan tuottavaa ja aktiivista toimintaa, jolle ohjelmat kuitenkin asettavat tietyt kehykset ja ehdot. Katsojan toimilla on siis rajansa.

Numeron kaksi muuta artikkelia keskittyvät elokuvaan. Anna Mäkelä purkaa artikkelissaan Jörn Donnerin *Miestä ei voi raiskata* -elokuvan lehdistövastaanottoa suhteessa seksuaalista väkivaltaa koskevaan aikalaiskeskusteluun, mutta myös raikausteeman elokuvalliseen käyttöön laajemmin. Aikalaiskeskustelussa toistui taipumus yhtäältä vähätellä elokuvan esittämää raikausta sekä toisaalta problematisoida raikatun naishahmon kostoreaktio. Mäkelän mukaan tämä ei kuitenkaan tarkoita raikauksen vähättelyä yhteiskunnallisena ongelmana, vaan kertoo pikemminkin hämmennyksestä raikauksen ja vapaaehtoisen seksin rajanvedon edessä. Vetämällä analogioita sekä yhdysvaltalaiselokuvan raikausteemoihin että raikauksen kotimaisiin mediarepresentaatioihin Mäkelä osoittaa seksuaalista väkivaltaa koskevien myyttien olevan yllättävän sitkeitä.

Painotus siirtyy katsojista ja vastaanotosta tekijyyden merkityksiin Antti Aution Takeshi Kitanon elokuvia ja auteurismia koskevassa artikkelissa. Autio kartoittaa auteurismia koskevaa tutkimuskeskustelua ja kehittää neo-auteuristista mallia elokuvien tulkintaan. Uusformalistisen, elokuvatekstiin painottuvan analyysin rinnalla Autio painottaa tekijähistorioiden keskeisyyttä elokuvien tulkinnassa.

Keskustelua-osiossa puolestaan Harri Kilpi ja Jussi Parikka jatkavat numeron 4/2003 elokuvatuutkimuksen teoreettisia lähtökohtia koskevaa debattia. Keskustelun ytimenä on kiista aivo-käsitteen metaforisista käytöistä ja humanistisen tutkimuksen menetelmistä. Kilven ja Parikan debatti linkittyy myös elokuvatuutkimusta yleisempään kysymykseen humanistisen tutkimuksen ja muiden tieteenalojen suhteista. Jos keskustelyhteys vaikkapa yhteiskunta-

tieteisiin on ajoittaisista katveista huolimatta sujuva, tapaa humanististen tieteiden suhde luonnontieteisiin olla huomattavasti hiertyneempi.

Kärjistäen ilmaistuna luonnontieteet toimivat toisena, jota vastaan omaa, oletettavasti nyansoituneempaa teoreettista asemaamme voidaan määritellä: jos me olemme antiessentialistisia, luonnontieteet edustavat essentialismia; jos me ymmärrämme kulttuuristen ilmiöiden monitulkintaisuuden ja kompleksisuuden, luonnontieteet syyllistyvät eri asteiseen reduktiivisuuteen.

Identiteetti määrittyy totutusti suhteessa eroon, joten keskeistä onkin se, millaisena ero ymmärretään ja millaiseen asemaan ”me” haluamme itsemme sijoittaa tätä eroa määritellessämme. Me-muut-asetelmassa on kyse ennen kaikkea ennakoasetelemista ja -oletuksista enemmän kuin ”toisena” nähdyn luonnontieteen – on kyse sitten neuropsykologiasta tai tietojenkäsittelystä – tuntemisesta, tai edes yrityksestä ymmärtää sitä. Tätä karua, joskin myös tunnistettavaa, asetelmaa käsitellessään Bidydy Martin esittää tieteenalojen välisen vuoropuhelun kriittisen tutkimuksen lähtökohdaksi.² ”Empirismmin kriitikoiden ja antiessentialismmin vahtikorien” kenkiin asettautuvien humanistitutkijoiden sijaan Martin perää tutkimuksen lähtökohtiin pureutuvaa koskevaa dialogia eri asiantuntemusalueiden välillä. Tämän edellytyksenä on tutkimuksellinen uteliaisuus, halu ajatella oman poteronsa yli, vaikkakin väistämättä sen kautta.

Martinin peräämä *uteliaisuus* onkin oivallinen tutkimuksellinen johtotähti. Uteliaisuus muiden tieteenalojen tutkimusta kohtaan, uteliaisuus omien lähtöoletusten ja metodien rajoitusten suhteen, uteliaisuus ajatella eri tavalla ja pohtia tutkimiaan ilmiöitä useista näkökulmista tuottaa paitsi innovatiivista tutkimusta, myös dialogin paikkoja, joissa lähtökohtana ei ole me/muut, joko/tai vaan sekä/että.

Humanistisen tutkimuksen jouduttua altavastaajan rooliin niin kotimaisilla kuin kansainvälisillä tutkimusfoorumeilla meillä ei Martinin sanoin ole varaa olla ”omahyväisiä, itsetyytyväisiä tai defensiivisiä”.³ Tieteenalojen tulevaisuutta ja tutkimusnimikkeiden merkityksiä pohdittaessa vaaditaankin aimo annos uteliaisuutta muuttuvaa tutkimuskenttää kohtaan oman tutkimusperinteensä vahvuuksia, perinteitä ja erikoisasiantuntemusta sivuuttamatta.

Lähikuva on leimallisesti humanistinen ja hyvällä tavalla utelias tutkimuslehti, jonka vireystasoa haluan sen uutena päätoimittajana osaltani ylläpitää.

Helsingissä 18.2.2004,

Susanna Paasonen

² Bidydy Martin, “Success and Its Failures” (Alk. 1997). Teoksessa Elisabeth Bronfen and Misha Kavka (eds.), *Feminist Consequences: Theory for the New Century*. New York: Columbia University Press 2001, 357–358.

³ *Ibid.*, 359.